

Conferència

Repensem Coderch: una mirada interdisciplinària entre l'arquitectura i l'antropologia

ALÍCIA LOZANO FERRER¹

Universitat Autònoma de Barcelona, Espanya

DESIRÉE LUQUE LÓPEZ²

Universitat Autònoma de Barcelona, Espanya

revistes.uab.cat/periferia

Desembre 2022

Par a citar aquesta ressenya:

Lozano-Ferrer, A., Luque-López, D. (2022). Repensem Coderch: una mirada interdisciplinària entre l'arquitectura i l'antropologia. *Perifèria, revista de recerca i formació en antropologia*, 27(2), 131-140, <https://doi.org/10.5565/rev/periferia.892>

Resum

Ressenyem a continuació la conferència que va tenir lloc el 29 de setembre de 2021 per l'arquitecte Xavier Carrascal Frías a la UAB en el marc de l'assignatura seminari de teories i recerques antropològiques avançades, impartida per la professora Isabel Graupera Gargallo. En aquesta conferència vam entendre la figura de Josep Antoni Coderch com un artista total i la importància del valor material i simbòlic de la Casa Coderch com a patrimoni cultural. En la ressenya que presentem a continuació busquem, d'una banda, recollir les idees transmeses durant la ponència, i de l'altra, complementar la informació obtinguda amb altres fonts bibliogràfiques i reflexionar, finalment, a través d'una breu aportació a títol personal.

Paraules clau: Arquitectura; Antropologia; Coderch; Estudis interdisciplinària; Patrimoni; Urbanisme.

---

¹ Alícia Lozano Ferrer – alicialozanoferrer@hotmail.com

² Desirée Luque López – desluqlop@gmail.com

Abstract: *Rethinking Coderch: an interdisciplinary look between architecture and anthropology*

The following is a review of the lecture given by the architect Xavier Carrascal Frías on 29 September 2021 at the UAB as part of the subject "Seminar on Advanced Anthropological Theories and Research", taught by Isabel Graupera Gargallo. In it we understood the figure of Josep Antoni Coderch as a total artist, and the importance of the material and symbolic value of the Casa Coderch as cultural heritage. Apart from the ideas conveyed in the lecture, the aim is to complement the information with other bibliographical sources and a brief personal contribution.

Keywords: Architecture; Anthropology; Coderch; Interdisciplinary studies; Heritage; Urban planning.

Introducció

Al setembre de l'any passat, en el marc de l'assignatura de quart curs del grau d'Antropologia Social i Cultural, el seminari de teories i recerques antropològiques avançades impartit per la professora Isabel Graupera Gargallo, ens va visitar a l'hemeroteca de la UAB en Xavier Carrascal Frías per impartir una conferència sobre l'arquitecte Josep Antoni Coderch (1913-1984) i la seva obra. Carrascal és arquitecte, professor de l'Escola Massana, fundador de CMKM-Arquitectura i coordinador extern dels Serveis Tècnics de l'Ajuntament de La Palma de Cervelló. La seva conferència s'emmarca en un seguit d'activitats orientades a la realització, per part de l'alumnat de l'assignatura, d'una exposició sobre una de les creacions de l'artista: la Casa Coderch. L'objectiu d'aquest projecte és el de contribuir en el reconeixement de la seva obra com a patrimoni cultural i, per tant, conscienciar del seu valor material i simbòlic.

Gràcies a la ponència de Carrascal vam poder analitzar la figura de Josep Antoni Coderch com un *artista total*, ja que va conrear expressions artístiques ben diverses com l'arquitectura, el disseny i la fotografia. A més, Carrascal ens va oferir una lectura diacrònica de les tendències anteriors i els artistes més destacats que constitueixen una clara influència en l'obra de Coderch. Alhora, ens va mostrar en quins corrents teòrics s'inscriuen les aportacions de Coderch i quin és el seu

posicionament particular respecte de l'obra arquitectònica i la seva concepció de l'arquitecte com a creador.

Respecte a la Casa Coderch, obra en la qual realitzem una proposta d'intervenció en el marc de l'assignatura, ens va mostrar d'una manera clara i entenedora, en termes propis de la disciplina arquitectònica, els elements més destacables i singulars de l'obra. Així doncs, vam poder copsar com aquest edifici tan singular és interpretat des de la mirada de l'arquitectura, apropant-nos a la seva terminologia i a una lectura pròpia que ens va permetre distanciar-nos del llenguatge antropològic i entendre la realitat des d'una mirada altra.

Influències teòriques i associacionisme

La conferència va començar amb un esbós sobre les influències que va rebre Coderch, per tal de mostrar-nos la transversalitat de la seva obra. Alguns d'aquests artistes foren Brunelleschi, Mies van der Rohe, Josep Maria Jujol i Manel Valls. També es va assenyalar l'elogi rebut pel seu admirat Gio Ponti i Alberto Sartoris respecte al seu treball a la Casa Garriga Nogués (1947) a la *V Asamble Nacional de Arquitectos* celebrada a Barcelona.

Per resseguir les influències de Coderch, ens vam endinsar en els que foren els seus referents teòrics i artístics. L'any 1932, Coderch inicia els seus estudis d'Arquitectura amb Josep Maria Jujol, deixeble de Gaudí i professor de l'assignatura "Còpia d'elements ornamentals". Més tard, l'any 1942, l'artista estableix el seu estudi amb Manuel Valls Bernat, un destacat escriptor i dramaturg barceloní conegut per les seves obres en literatura infantil i juvenil. La influència d'aquest autor es va veure clarament representada en una de les seves obres: la Casa Garriga i Nogués, elaborada conjuntament entre els dos artistes oferint com a resultat una barreja entre la literatura vernacle i els nous llenguatges arquitectònics.

Finalment, la seva participació activa en cercles d'intel·lectuals i congressos de l'època va afavorir una postura crítica de l'artista vers els diferents corrents artístics de l'època. En un inici, forma part del Grup R, on entrarà en contacte amb Josep Maria Sostres, Antoni de Moragas o Oriol Bohigas. Aquest era un grup d'arquitectes en rebel·lió contra el *desenvolupisme* propi de llenguatges propers a ideologies com els soviets o el nazisme. El producte artístic que defensen és un model arquitectònic molt volàtil, lligat al món de la moda, que tindrà com a resultat el disseny de mobiliari

vernacle, vinculat estretament al món de l'artesania. A més, donarà lloc a altres representacions arquitectòniques com la Casa Ugalde a Caldes d'Estrach, en la qual introdueix el concepte d' *organicisme*, caracteritzat per l'adaptació al terreny de les construccions arquitectòniques. Per exemple, els arbres situats prèviament en el terreny són respectats en la creació de l'obra, de manera que els murs de contenció i les plantes de l'edifici entren en diàleg amb l'organicitat de les seves formes naturals.

Imatge 1: Fotografia de la Casa Ugalde. Recuperat de:

<http://patrimoni.gencat.cat/en/collection/casa-ugalde-0>

A més, Coderch s'incorporarà també a les edicions finals del Congrés Internacional d'Arquitectura Moderna (CIAM). Aquests congressos se celebraran dels anys 30 als 60 i en resultaran unes reflexions destacables al voltant de l'arqueologia moderna. També formarà part del Team X, constituït per arquitectes i urbanistes destacats que realitzaran assemblees multitudinàries amb molta efervescència i diversitat d'intervencions.

Josep Antoni Coderch: un *artista total*

El terme *artista total* fa referència a una sèrie de creadors que al llarg de la història s'han caracteritzat per conrear produccions artístiques de diferents disciplines amb un gran domini de cadascuna d'elles. Els orígens de l'autoria d'aquesta categoria estètica s'atribueixen al "primer Romanticisme alemany de l'última dècada del segle

XVIII i principis del XIX" (Aizpún, 2018, p. 3 [traducció pròpia]). Aquest concepte, també conegut com a *Frühromantik*, emmarca l'ideal romàntic de síntesi superior de les arts, que engloba totes les expressions artístiques. En la conferència, Carrascal ens va il·lustrar aquesta idea d'*artista total* amb exemples d'arquitectes multidisciplinaris tan importants com Brunelleschi o Van der Rohe.

Pel que fa a la seva vessant de dissenyador, crearà peces de mobiliari destacades com la làmpada DISA, fabricada amb làmines de fusta molt prima. També serà important la xemeneia Capilla, creada amb acer i dissenyada de manera que es pot gaudir des de tots els angles, i no exclusivament des d'una part com en les xemeneies tradicionals. Aquesta característica permet que pugui situar-se de manera exempta, al bell mig de l'espai.

Respecte de la fotografia, la importància de la seva creació artística ha estat remarcablement reconeguda, amb la realització d'exposicions com per exemple la del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya l'any 2000, titulada "Coderch Fotògraf".

A més, la seva capacitat de treballar amb espais oberts, que transiten els uns amb els altres, així com la seva forma particular d'emmarcar el paisatge, fan que les seves obres siguin característiques i distintives, a l'hora que han servit com a inspiració i model per a altres arquitectes posteriors.

Una concepció particular de l'obra artística: arquitectura per a les persones

En aquest apartat ens disposem a endinsar-nos en la mentalitat del propi creador per tal d'analitzar quina és la visió de la producció artística pròpia de Coderch i com es plasma la seva concepció de l'art, el creador i la societat en la seva obra. Per tal d'analitzar-ho, partirem del seu article "No son genios lo que necesitamos ahora", publicat l'any 1961 a la Revista Domus.

Imagino a la sociedad como una especie de pirámide, en cuya cúspide estuvieran los mejores y menos numerosos, y en la amplia base las masas. Hay una zona intermedia en la que existen gentes de toda condición que tienen conciencia de algunos valores de orden superior y están decididos a obrar en consecuencia. Estas gentes son aristócratas y de ellos depende todo. Ellos

enriquecen la sociedad hacia la cúspide con obras y palabras, y hacia la base con el ejemplo, ya que las masas sólo se enriquecen por respeto o mimetismo. Esta aristocracia hoy prácticamente no existe, ahogada en su mayor parte por el materialismo y la filosofía del éxito (Coderch, 1961, p.2).

Considerem que, en aquest cas, Coderch fa una lectura clarament política de l'art i les seves implicacions socials. Es defensa clarament la creació artística com un fenomen burgès, lligada estretament al món intel·lectual, crític amb les produccions vinculades a ideologies polítiques com el feixisme o l'estalinisme, caracteritzades per manipular les masses socials i guanyar d'aquesta manera poder polític. Així doncs, el posicionament de l'autor ens mostra la voluntat de crear un tipus d'art que s'allunyi justament de la recepció acrítica per part de la massa, i fomenta la seva funció social d'instruir el públic receptor per tal de canviar el seu comportament cultural, "que debería ser obligatorio y estar en la conciencia de todos".

Tot i la voluntat de Coderch en l'article de posicionar-se contra la concepció final de l'artista com a geni, cal destacar la crítica que n'ha fet Rogríguez García en què destaca com "no se puede pasar por alto su retórica y el maximalismo de algunas afirmaciones: masas, aristocracia, Ley, Iglesia" (2014, p. 857). Podríem afirmar, doncs, que tot i que la voluntat de Coderch sembla ser instruir a les masses a partir de l'art per tal que prenguin consciència de la importància del patrimoni cultural i artístic, la seva producció artística es vincula a una elit política, econòmica i intel·lectual pròpia del tardofranquisme, en què unes classes populars veritablement instruïdes i conscients del seu comportament cultural haguessin suposat una amenaça per al règim. Cal entendre, doncs, la figura de Coderch des d'una mirada que el posiciona en el seu context social i polític, propi d'una elit més o menys estretament vinculada al franquisme que propiciava la creació artística amb un caràcter clarament elitista, produïda per uns pocs per a ser consumida per a un públic volgudament reduït. Podem observar com la seva concepció de l'obra artística es veu reflectida en la seva obra en la construcció de cases particulars per a diverses famílies de la burgesia catalana.

En el transcurs de la seva obra, de la qual destaca principalment l'arquitectura domèstica, Coderch dona exemple sobre com ha de ser l'habitatge públic; emmarcant, a més, els seus habitatges unifamiliars perfectament a l'entorn. Això només és possible si tenim en compte el seu estudi detallat i en profunditat del

terreny i les necessitats de les persones que l'habitarien. La tradició mediterrània és la base de la seva obra, tot fonent l'arquitectura vernacle o popular amb l'arquitectura moderna, oferint solucions funcionals i racionals.

Segons Federico Correa al documental "Recordando a Coderch", fer arquitectura moderna en un país amb una tecnologia tan pobre com ho era Espanya en aquell moment era una incongruència, és per això que podem veure en les obres de Coderch l'ús comú del maó i les cobertes de teules. Per a Coderch, la modernitat es reflectia en com s'utilitzaven els materials i no en quins materials s'utilitzaven³. Rafael Moreno explica també en el seu documental que "desde la actitud elitista y aristocrática que acompañaba a su persona, él intentaba mostrar a sus iguales que había una sabiduría en la arquitectura anónima y popular que, a menudo, debido a un exceso de reflexión intelectual hace que la arquitectura descarrile y vaya a otros lugares".

L'antropòleg dins de l'arquitecte

Una de les coses que més ens han fascinat al descobrir la figura de Coderch són les similituds que, al nostre parer, hem trobat en el seu ofici d'arquitecte amb la disciplina antropològica. Gràcies al documental "Recordando a Coderch", mencionat anteriorment, hem ampliat i complementat la informació de la conferència de Xavier Carrascal. Els seus companys de professió expliquen que sovint les seves obres eren concebudes i repensades a mesura que les provava al terreny. Un exemple de la seva resolució s'il·lustra en el documental, durant l'elaboració del projecte de disseny de l'hotel Torre Valentina, a partir d'un problema sorgit de la connexió de les plantes de l'edifici mitjançant una rampa. Oscar Tusquets explica que Coderch necessitava provar si les persones del servei podien portar i deixar el carro de begudes i menjar a les rampes sense que aquest sortís rodant o bolqués. Per comprovar-ho va decidir portar una taula amb una tassa de te per la plaça de Calvó i veure què hi succeïa amb els seus propis ulls.

Aquesta tasca d'observació al camp i recollida de dades és equivalent a la tasca de l'antropòleg en realitzar l'etnografia. Després de formular una hipòtesis, es prova si

---

³ Entrevista a Federico Correa realitzada per Sara de la Mata i Ricardo S. Lampreave (1987, p. 114-121).

és pertinent al camp i es modifica en funció de les complicacions sorgides. Però, a més, allò que vincula Coderch amb l'antropologia no és només el fet de posar a prova les seves idees al camp, sinó la seva capacitat per entendre què hi funciona i què no. A banda de, a més, adaptar les possibles solucions a allò que el context era capaç d'oferir-li tant a nivell social com tecnològic. Aporta, en definitiva, una forma diferent de fixar la mirada en l'espai i incorporar-la en les seves obres, fent ús d'un coneixement profund sobre les persones i l'entorn al qual s'enfronta. Coderch considerava que els problemes succeeixen tant dins com fora de la planta i que l'exterior és conseqüència sempre de l'interior de l'edifici, fet que pot exemplificar a la perfecció la seva lògica interna de pensament i actuació.

La Casa Coderch: de casa familiar a patrimoni cultural

Finalment, considerem important destacar com l'obra arquitectònica en la qual centrem la nostra tasca acadèmica, La Casa Coderch, és un cas paradigmàtic d'allò que hem analitzat anteriorment. L'arquitecte rep l'encàrrec l'any 1972, per part de la seva germana, de fer una casa per a ella i la seva família. Aquesta construcció s'interpreta arquitectònicament com un substrat allargat que genera diversos nivells de verticalitat, en el qual hi destaca l'ús del mateix material al paviment i les parets de l'edifici: el maó viu.

Imatge 2: Fotografia de la Casa Coderch. Recuperat de <https://casacoderch.com/>

Tot i que aquesta casa fou construïda a títol particular, cal destacar com la seva existència és també el resultat d'un context històric i polític que forma part de la nostra tradició. Així doncs, com es tracta d'un patrimoni cultural cal posar en relleu el seu valor simbòlic i material. Per tant, és necessari reconèixer no només la seva importància com una construcció emblemàtica per la seva distribució d'espais, disseny d'elements interiors, ús de materials o formes representades, sinó també pel valor simbòlic que se'n desprèn. És necessari, doncs, comprendre la Casa Coderch com un bé patrimonial que interpel·la la nostra història i tradició com a societat i que, per tant, cal realitzar un procés de reconeixement del seu valor per tal de democratitzar-ne els seus usos.

Conclusions

Com hem pogut observar, l'obra de Coderch constitueix una gran producció artística tant per la seva varietat com la qualitat artística en les diverses disciplines que conrea. És destacable també el paper de l'artista Coderch com a simbologia d'una elit intel·lectual i artística de la postguerra que va protagonitzar la creació arquitectònica de l'època.

Així doncs, la conferència de Carrascal ens ha resultat molt interessant i profitosa per tal de realitzar l'exposició, ja que ens ha permès copsar com la disciplina arquitectònica entén Coderch i les seves aportacions artístiques, així com també la seva vinculació amb d'altres corrents arquitectònics coetanis a l'autor.

Per acabar, ens agradaria destacar com el fet de reconèixer la Casa Coderch com a patrimoni cultural contribueix a un retorn de la gran aportació artística de l'arquitecte i un reconeixement de la seva obra, que considerem imprescindible donat l'important paper de Coderch en la producció artística i cultural de la nostra societat de la segona meitat del segle XX.

Bibliografia

- Aizpún Vílchez, I. (2018). *La teoría de la obra de arte total como categoría formal en el primer Romanticismo alemán*. Revista Humanidades, 8(1), 1-27.
<http://doi.org/10.15517/h.v8i1.31464> Recuperat de https://elpais.com/diario/1984/11/07/agenda/468630001_850215.html
- Coderch, J. A. (1961). *No son genios lo que necesitamos ahora*. Domus, 384.
 Recuperat de <http://joseantoniocoderch.org/wp-content/uploads/2015/02/No-son-genios-lo-que-necesitamos-ahora.pdf>
- De la Mata, S.; Lampreave, R. S. (1987). Entrevista a Federico Correa. *Arquitectura (COAM)*, 268 Recuperat de:
<http://www.upv.es/entidades/CIA/info/U0672793.pdf>
- Pomés, P. [MINIM]. (2017). *Recordando a Coderch* [Vídeo]. Recuperat de:
https://youtu.be/nvSFzCS_ks
- Rodríguez García, A. (2014). *No son genios lo que necesitamos ahora. Una reflexión sobre el escrito de J. A. Coderch en el contexto de Team 10*. Universidad de Alcalá UAH, Departamento de Arquitectura, Escuela de Arquitectura, Alcalá de Henares (Madrid), España.

Arquitectura Catalana.
 Extret de: www.arquitecturacatalana.cat

Casa Coderch.
 Extret de: www.casacoderch.com

Casa Ugalde.
 Extret de: www.casaugalde.com

Josep Antoni Coderch.
 Extret de: www.joseantoniocoderch.org